

Оксана Осетрова

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Oxana Osetrova

Doctor of Philosophy, Full Professor, Head of Department of Social Work, Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

ПРИНЦИП «НЕРІВНОЇ РІВНОСТІ» Г. С. СКОВОРОДИ ЯК ФІЛОСОФСЬКА ОСНОВА ПРАКТИЧНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У статті висвітлюється сутність актуального в реаліях сьогодення принципу «нерівної рівності», розбудованого видатним українським мислителем XVIII століття. Доводиться, що зазначений принцип у XXI столітті слід усвідомити як філософську основу однієї зі стратегій розвитку соціальної роботи, спрямованої в цілому на підвищення якості життя людей в умовах соціальної нерівності. Аналізується й концепція «сродності», «сродної праці» Г. С. Сковороди, знайомство з якою дозволить клієнту соціального працівника усвідомити свою значущість у процесі реалізації власного внутрішнього покликання. Акцентується увага на спрямованості діяльності соціального працівника на гармонізацію відносин у системі «людина – суспільство». Услід за Г. С. Сковородою ставиться наголос на зв'язку людини з Богом. Підкреслюється, що внутрішній потенціал кожної людини за її власним бажанням може перетворитися з потенції на акт. Відзначається, що актуалізація внутрішніх можливостей людини сприятиме її розвитку та наближенню до стану щастя, в який здатний поринути кожний, усвідомивши особливості своєї природи та покликання. Обґрунтовується роль соціального працівника в процесі усвідомлення його клієнтом сенсу власного життя та відкритих горизонтів, що постають перед кожною людиною без винятку.

Ключові слова: соціальна нерівність, людина, Бог, нерівна рівність, сродна праця, покликання, соціальна робота, складні життєві обставини.

В статье освещается суть актуального в современных реалиях принципа «неравное равенство», обоснованного известным украинским мыслителем XVIII века. Отмечается, что указанный принцип в XXI веке следует осознать как философскую основу одной из стратегий развития социальной работы, нацеленной на повышение качества жизни людей в условиях социального неравенства. Анализируется и концепция «сродности», «сродного труда» Г.С. Сковороды, знакомство с которой позволит клиенту социального работника осознать свою значимость в процессе реализации собственного внутреннего призвания. Акцентируется внимание на таком векторе деятельности социального работника, как гармонизация отношений в системе «человек – общество». Ставится ударение, вслед за Г.С. Сковородой, на связи человека с Богом. Отмечается, что актуализация внутренних (потенциальных) возможностей человека (исключительно, по его собственному желанию) будет способствовать его развитию, духовному обогащению и приближению к состоянию счастья, которое способен достичь каждый, осознавший особенности своей природы и призвания. Обосновывается роль социального работника в процессе осознания его клиентом смысла собственной жизни и наличия горизонтов, открытых перед каждым человеком без исключения.

Ключевые слова: социальное неравенство, человек, Бог, неравное равенство, сродный труд, призвание, социальная работа, сложные жизненные обстоятельства.

The paper describes the essence of the current in the modern realities of the principle of “unequal equality”, informed known Ukrainian thinker XVIII century.

Noted that the principle of XXI century it should be aware of how philosophical the basis of one of the development strategies social work aimed at improving the quality of life in the conditions of social inequality. Analyzed and G.S. Skovoroda's concept of "affinity", "related work", getting to know which will allow the client social worker to realize the importance in the process of its own internal vocation. Emphasizes attention to such a vector of social worker, as a harmonization of relations in the system "man – society". Put stress, following the G.S. Skovoroda, in touch man with God. Noted that the update internal (potential) opportunities man (exclusively, in his own optional) will him development, spiritual enrichment and approximation to the state of happiness, which is able to reach everyone who realized features of its nature and vocation. Justified the role of social worker in the process of awareness of his client sense own life and the presence of horizons, open in front of each man without exception. Concludes that caseworker, guided G.S. Skovoroda's philosophical guidelines, though not able to overcome the social inequality that there is in society, but is able to take his client that was in difficult circumstances, on the way to overcome the difficulties.

Keywords: social inequality, man, God, unequal equality, related work, calling, social work, complex life circumstances.

Проблематика соціальної нерівності та соціальної справедливості завжди загострюється в переломні епохи існування людства, що, як правило, супроводжуються кризовими явищами в усіх сферах людської життєдіяльності. На жаль, Україна у першій чверті ХХІ століття переживає саме такі часи, що позначилися на добробуті та якості життя громадян. Це детерміновано не лише кризами в економіці, політиці, культурі, але й трансформаційними змінами, які відбуваються у світоглядній і ціннісній системах життєвих координат українців.

Сьогодні, в умовах соціальної нерівності, в усіх верствах населення актуалізуються й загострюються соціальні, освітні, економічні потреби тощо. Незадоволення всього спектру потреб серед соціально незахищених категорій громадян може призводити до зростання агресії, здатної трансформуватися в соціальні ризики. З іншого боку, у вищих стратах спостерігається незадоволення від неспроможності забезпечити нагальні потреби, що веде до занурення у стан меланхолії та депресії. В обох випадках можлива актуалізація суїцидальних тенденцій і зростання злочинності різних рівнів, зокрема, від крадіжок до хабарів в особливо великих масштабах.

Наявність зазначених ризиків слугує індикатором аномії, поширеної у суспільстві, та серйозних проблем у сфері здоров'я нації, що позначається на психоемоційному стані та духовній атмосфері, пануючій у суспільстві.

Оскільки ж соціальний працівник безпосередньо веде роботу з уразливими категоріями населення, то об'єктом уваги будуть слугувати особи та сім'ї, що опинилися в складних життєвих обставинах. На жаль проблема цим не обмежується. Виникає необхідність пошуку шляхів розв'язання проблеми підвищення якості життя та задоволення нагальних по-

реб уразливих категорій населення. Іншими словами, йдеться про:

1) розбудову наукової бази, здатної утворити теоретико-методологічне підґрунтя для соціального працівника в його практичній діяльності щодо виведення з кризового стану Особистості чи сім'ї;

2) низку практичних завдань соціального працівника, діяльність, зокрема, комунікативний акт, якого спрямовується на окреслення шляхів подолання й виходу особи / сім'ї з кризового становища (іншими словами, складних життєвих обставин), обумовленого в даному контексті соціальною нерівністю, що має місце в сучасному суспільстві.

Проблеми соціальної нерівності та соціальної справедливості завжди перебували у полі зору дослідників, починаючи з найдавніших часів. Рефлексію над цією проблематикою ми спостерігаємо вже у давньоєгипетській «Бесіді розчарованого зі своєю душею» та в працях давньогрецьких і давньоримських мислителів.

Щодо сучасних досліджень, то слід відзначити праці таких учених, як Г. Дворецька, І. Курило, В. Городяненко, Т. Семігіна, І. Мигович, А. Гриненко та ін.

Слід пам'ятати, що відомий український мислитель ХVIII століття Г. С. Сковорода безпосередньо займався філософською рефлексією соціальних проблем, актуальних як для його сучасників, так і для ХХІ сторіччя. Зокрема, він запропонував всупереч просвітянкам принцип «нерівної рівності», логічно пов'язаний з його концепцією «сродності», «сродної праці», які відкривають людині шлях до щастя.

Філософська спадщина Г.С. Сковороди завжди цікавила як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Серед останніх відзначаю праці Д. Багалія, І. Драча, С. Кримського,

М. Поповича, І. Іваньо, О. Манюка та ін.

Однак жодне з існуючих на сьогодні наукових досліджень як в галузі філософії, так і в галузі соціальної роботи не висвітлює того доробку видатного українського мислителя, який можна застосувати в сучасній практиці соціальної роботи. При цьому ж соціальна робота – молода наука, яка потребує серйозної, у т. ч. – філософської, бази для своєї розбудови, оскільки філософія здатна через інтеграцію здобутків усіх інших наук висвітлити цілісну картину світу, окресливши в ній місце Людини поряд з Іншими.

У зв'язку з зазначеним, *основну мету* даної статті складає дослідження сутності принципу «нерівної рівності», запропонованого Г.С. Сковородою, та усвідомлення його значущої ролі як теоретичної настанови й запоруки ефективної соціальної роботи з уразливими категоріями населення в умовах соціальної нерівності.

Зазначена мета обумовила постановку наступних завдань:

- 1) дати загальну характеристику феномену соціальної нерівності;
- 2) проаналізувати сутність принципу «нерівної рівності» Г.С. Сковороди;
- 3) зробити висновки;
- 4) окреслити перспективи подальшого дослідження шляхів підвищення якості життя й задоволення потреб Людини в умовах соціальної нерівності.

Дане дослідження безпосередньо буде проводитися в екзистенціальному ключі з урахуванням психологічного та психоаналітичного аспектів. Ключовим методом виступить герменевтичний, оскільки мова йде про дослідження філософського доробку Г.С. Сковороди, у зв'язку з чим базою для написання даної статті безпосередньо слугує філософська праця цього видатного вітчизняного мислителя під красномовною назвою «Розмова, названа алфавіт, або буквар миру». Красномовність полягає в тому, що в даній праці йдеться про ключові філософські поради діючому соціальному працівникові. Вони просвітять останнього щодо стрижневих настанов, здатних мотивувати зневіреного клієнта соціальної роботи до праці над собою, а також у соціальному середовищі. Крім того, теоретико-методологічною базою даного дослідження виступають статті термінологічно-понятійного словника М.Ф. Головатого та М.Б. Панасюка «Соціальна політика і соціальна робота». Так, зокрема, у зазначеному словнику М.Ф. Головатого й М.Б. Панасюка міститься дефініція ключового для даного дослідження поняття: «Нерівність соціальна – специфічна форма соціальної диференціації,

за якої окремі індивіди, соціальні прошарки та групи перебувають на різних щаблях соціальної ієрархії, мають неоднакові шанси і можливості забезпечення своїх потреб» [1, с. 270 – 271].

При цьому, аналізуючи дане визначення, слід звернути увагу, що в сучасних реаліях соціальної нерівності:

1) *шанси* Людини, яка чітко визначилася зі своїми цілями й докладає максимум зусиль щодо їх реалізації, різко зростають порівняно з шансами того, хто має сприятливі в соціальному вимірі умови для свого існування та реалізації власних задумів (як приклад, згадаймо факти з життя про блискучі кар'єри, яких досягають вихідці дитячих будинків);

2) *можливості* ж Людини, передусім, пов'язані з її внутрішнім потенціалом, який вона здатна / нездатна реалізувати внаслідок власних бажань, потягів і натхнення.

Соціальний працівник не зможе досягти ефективного результату в роботі з Людиною, яка «опустила руки», вичікуючи на зовнішню допомогу. Якщо людина знімає з себе всі повноваження та будь-яку відповідальність за власне життя, перекладаючи її на соціальну нерівність, то жоден фахівець їй не допоможе. Вона залишиться зацикленою на образі від тієї соціальної несправедливості та соціальної нерівності, які з її точки зору / об'єктивно стали на заваді реалізації її життєвих цілей.

Фахівець із соціальної роботи, «озброєний» знаннями щодо принципу «нерівної рівності» Г.С. Сковороди, зможе мотивувати або байдуже, або агресивно налаштовану особу, яка опинилася в складних життєвих обставинах, до активних соціальних дій. Так, заслуговує на увагу релігійне бачення Г.С. Сковородою проблем людини, яка в усьому звинувачує лише умови соціальної нерівності, в яких вона опинилася. Зокрема, читаємо у видатного українського мислителя у праці «Розмова, названа алфавіт, або буквар миру» з цього приводу: «Бог подібний до багатого водограю, що наповнює різні посудини, відповідно до їхнього об'єму. Над водограєм напис: «Неоднакова всім рівність». Ллються з різних рурок різні струмені у різні посудини, що стоять довкола водограю. Менша посудина має менше, але тим однакова вона з більшою, що так само повна» [2, с. 436 – 437]. Іншими словами, в алегоричному вислові Г.С. Сковороди мова йде про надзвичайно важливі речі, що має засвоїти, усвідомити та донести до свого зневіреного клієнта соціальний працівник: Людина є її реалізований внутрішній потенціал, закладений Богом (або Природою (її Законами), якщо йдеться про невіруючу людину). Тобто

визначальною рушійною силою в житті людини виступає її внутрішнє наповнення, яке, до речі, не має меж з огляду на можливість самовдосконалення, відкрити для кожного.

Тож фахівець із соціальної роботи може розкрити перед людиною:

1) можливості соціальної мобільності, що залежить від бажань і прагнень самої Людини;

2) наявність Божої Волі, яка не виключає Особистого розвитку й самовдосконалення, що дозволить Людині побачити свої власні помилки (наприклад, лінощі). Останні виступають перешкодами / перепонами на шляху досягнення життєвих цілей (які, зокрема, не можуть бути досягнутими в силу їх ейфорійного характеру чи недосяжності (до того ж, без застосування зусиль)).

Наступний уривок із праці Г.С. Сковороди обґрунтовує перевагу неможливого над можливим, який не усвідомив свого призначення й не знайшов / не реалізував свого покликання: «Боїмося голоду, забувши, що частіше вмирають від пересити. Нерозумна туга сама не знає, чого хоче. Бо саме пересичення хіба не від нудьги? Краще вмерти, ніж усе життя нудьгувати від не природженості. Неспорідненість важча будь-якого неробства. І краще не повзати, ніж літати черепасі. Не повзаючи, позбувається природженої втіхи, а літаючи, страждає, крім того, й від тягаря неспорідненості» [2, с. 437]. Тож, на думку українського мислителя, приналежність до соціально захищеної верстви населення не означає ганьби й безвиході. Лише в середній праці Людина може знайти в собі сили радіти життю та намагатися реалізувати свої прагнення, згідно з власним покликанням. Доля ж нероб, які звикли отримувати лише задоволення від життя й далекі від середньої праці, – *нудьга*, що виступає одним із суїцидальних чинників.

Дані пояснення соціальний працівник може застосовувати у своїй практичній діяльності.

Зазначені філософські настанови Г.С. Сковороди, викладені соціальним працівником у розмові з клієнтом, мають розширити свідомість останнього, звужену через складні життєві обставини. Людина, заціклена лише на своїх власних проблемах, на жаль, не бачить перспектив, втрачаючи надію на майбутнє й сенс життя. Філософський підхід дозволить побачити неосяжні обрії та сповнить людину оптимізмом та надією.

Таким чином, застосування філософсько-релігійного принципу «нерівної рівності», висвітленого Г.С. Сковородою, може становити важливу теоретичну базу в практичній діяльності соціального працівника щодо подальшого ефективного виведення особи / сім'ї з кризового стану, в якому вона опинилася через складні життєві обставини в умовах соціальної нерівності.

За правильно налагодженої комунікативної взаємодії соціального працівника з клієнтом соціальної роботи висвітлення обріїв перед особою / сім'єю може додати оптимізму у вирішенні нагальних соціальних проблем через розширення звуженої від страждань свідомості.

Перспективи. Дана стаття слугуватиме підґрунтям для наукових розробок у сфері досліджень шляхів виходу особи / сім'ї з кризових станів, породжених складними життєвими обставинами. Предметом подальшого наукового аналізу може стати недосліджений доробок Г.С. Сковороди як основи для розбудови нових стратегій соціальної роботи в сучасних умовах. Адже головна мета Людини, з точки зору вдатного мислителя, полягає у досягненні щастя, що співзвучно з кінцевою метою діяльності практика соціальної роботи.

Література

1. Головатий М.Ф. Соціальна політика і соціальна робота: Термінологічно-понятійний словник [Текст] / М.Ф. Головатий, М.Б. Панасюк. – К.: МАУП, 2005. – 560 с.

2. Сковорода Г.С. Розмова, названа алфавіт, або буквар миру [Текст] / Г.С. Сковорода // Твори: У 2-х томах. – Т.1. Поезії. Байки. Трактати. Діалоги. – К.: Обереги, 1994. – 528 с.